

A MAGYAR SZOCIÁLDEMOKRATA
KÖZSÉGPOLITIKAI PROGRAM
ÉS KOMMUNISTA BÍRÁLATA

A nyugat-európai szociáldemokrata pártok a múlt század végén már több esetben foglalkoztak a város- és községpolitika kérdéseivel, az önkormányzat, a közigazgatás és az államhatalom helyi képviselőinek szerepével.

A magyar SZDP viszonylag későn kezdett el községpolitikai kérdésekkel foglalkozni, bár az alakuló kongresszus elvi nyilatkozata már követelte mindenfajta képviselői testületre az általános választójogot, mely lényeges elemét tartalmazza a községpolitikának is. Az 1903-as programban már szerepelnek községpolitikai követelések, mint az állami és helyi hatóságok egymástól való függetlenítése, a teljes önkormányzat megvalósítása.

Szerepelt abban a progresszív adózás követelése és a közvetett (fogyasztási) adók eltörlése is. Felvetette már a program a közszükségletet szolgáló üzemek közési kezelésének szükségességét, a községi lakásépítkezés létrehozását.

A kultúra és a szociális ellátás területén többek közt követelte az általános, kötelező és ingyenes oktatás bevezetését, a felekezeti iskolák megszüntetését, az egészségügy államosítását, ingyenes orvosi ellátást és gyógyításhoz szükséges eszközöket.

A közigazgatás demokratizálása érdekében követelte az összes testület és a hivatalnokok választását, a közigazgatási hatóságok bíraskodásának megszüntetését.¹

Az 1910. évi XVII. pártgyűlésen volt önálló napirendi pont a községpolitika kérdése. Ezen kérdések késői szerepeltetésében része volt a feudális kötöttségekkel terhelt vármegyei közigazgatásnak és önkormányzatnak, a városokban pedig még az országosnál is erősebben korlátozott cenzusos választójognak és a legvagyonosabb rétegek közvetlen képviselőjét jelentő virilizmusnak.

A pártgyűlés a községpolitikának elsősorban a falut érintő problémáival foglalkozott, látva, hogy a falun a legerősebb a jogfosztottság, az úri vármegye és a közigazgatás elnyomása. A pártgyűlés határozata megállapította, hogy az SZDP-nek feladata a községpolitika kidolgozása és azt is, hogy a községpolitikai alapelvek megvalósításának lehetősége csak a városokban van meg. A napirend előadója, Ágoston Péter kifejtette, hogy a községpolitika a pártprogram része és külön-külön a városokra és a falvakra differenciált programot kell kidolgozni. A magyarországi helyzet értékelése során megállapította, hogy tulajdonképpen

¹ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai III. k. Bp. 1955. 140—41. l.

önkormányzat nincs, mert a megyék vagy végső soron a belügyminiszter minden határozatot megváltoztathat, melyet az önkormányzatok hoznak. Ezek csak a megyék vagy a miniszter jóváhagyásával érvényesek. Előadói beszéde már olyan teendőket tartalmazott, melyek a későbbiek során is a baloldali községpolitika követelése maradtak, olyan alapvető demokratikus követeléseket, melyeknek nagy része az 1918—19-es forradalmi időszakban, illetve csak 1945 után, az ország életében bekövetkezett változások során valósult meg.

Ilyen követelések voltak:

a) a főispáni, főpolgármesteri állás megszüntetése, mert ezek a mindenkori kormány bizalmi emberei;

b) a tisztségviselők közvetlen megválasztásának lehetővé tétele;

c) a jogászai kvalifikáció eltörlése az egyes tisztségek betöltésénél, mert az érvényben lévő rendszer eleve kizárja a munkásság képviselőinek tisztségviselését;

d) az állami beavatkozás megszüntetése az önkormányzati életben, melynek esetleges megoldása a községek-városok szerepét teljesen megváltoztatná.

Ezek mellett olyan problémákat is felvetett az előadó, melyek inkább a modern közigazgatás igényét, az igazságosabb teherviselést jelentették, a fejletlen magyar viszonyokra jellemzően a polgári átalakulást kívánták szolgálni. Ilyenek: a progresszív adózás az ingatlanoknál, az értékelkedés megadóztatása, az ún. betterment rendszer bevezetése, a lakbér alapján kirótt adórendszer megváltoztatása, hogy az ingatlan tényleges értéke alapján történjen az adózás. Ezen alapvető követelések mellett szerepeltek nem átgondolt vagy már akkor túlhaladott követelések is, pl. a fogyasztási adónem jövedelemforráskénti meghagyása, mely a polgári átalakulás korában a közteherviselést jelenthette, első-sorban az addig nem adózó nemesség irányában, ekkor már viszont a negyedik rend megterhelését. Pedig a baloldali községpolitika követeléseiben mindig és mindenütt fontos szerepet játszott a fogyasztási adónem megszüntetése. Vagy az olyan, legalábbis naiv elképzelés, mely szerint a szolgabíróvilágban a járási önkormányzatok létrehozása megszüntetné a megyék beleszólását a községi önkormányzatok életébe.²

A legfőbb problémát mindezekon túl az jelentette, hogy a *községpolitika helyét, szerepét nem tisztázta az SZDP*, maga az előadó sem. Helyes követelések keveredtek már akkor túlhaladottakkal. A követelések nagy része bármely, a tömegkapcsolataira valamit adó párt követelése is lehetett. Nem véletlenül, sok hasonlóság van a Vázsonyi Vilmos vezette Demokrata Párt és az SZDP várospolitikai célkitűzései között. Pl. a demokrata program is követelte a közvetett adók eltörlését, a progresszív, közvetlen adózás bevezetését vagy pl. a városi szociálpolitika elveinek meghatározását, vagy egyik igen fontos követelése: a népoktatás ingyenessé tételének megvalósítása.³

Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a magyar progresszió egy sor kérdésben hasonló álláspontot foglalt el a várospolitikában is, mely a magyar társadalmi viszonyok felemáságának ismeretét feltételezte.

A községpolitika további kimunkálása az első világháború következtében megakadt. A háborús kivételes törvények, a munkásmozgalom megbénítása a háború folyamán nem tette lehetővé a kérdések pontosabb körvonalazását.

² A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Budapesten, 1910. évi március hó 27—30. napján megtartott XVII. pártgyűlésnek jegyzőkönyve. Bp. 1910. 66. l. és uo. 137—91. l.

³ A Demokrata Párt Programja Bp. 1900. és Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai. Bp. 1927. I. 132—8. l.

A háborús nyomor elleni küzdelem és az osztályharc elsődleges volt a mozgalom szempontjából.

A polgári forradalom győzelme után a szociáldemokraták közzétették a Fővárosi Hírlapban várospolitikai elképzeléseiket, melyek országos jelentőségű demokratikus követeléseket tartalmaztak, és néhány várospolitikai célkitűzést is. Ilyenek voltak: a felekezeti iskolák megszüntetése, az általános kötelező és ingyenes oktatás bevezetése, az egészségügy államosítása, ingyenes orvosi és gyógyszerellátás biztosítása, a közszolgáltató üzemek községi kezelésbe vétele, hogy csak a fontosabbakat említsük meg, melyek már az 1903-as programban is szerepeltek. Ez a szellem nyilvánult meg az 1919. évi VII. néptörvényben, mely a főváros vezetésének demokratikus átalakítását célozta. A törvény alapján megalakított néptanácsban az SZDP képviselői is helyet foglaltak.⁴

A tanácskormány a valóságos néphatalom elve alapján, alulról felfelé megválasztott tanácsrendszert valósított meg, a legfőbb hatalmat a tanácsok országos gyűlésére bízva. Így az államhatalom és a helyi igazgatás azonos forrásból, a dolgozó tömegek közvetlen képviseléből jött létre.

A hatalom birtoklása folytán a munkásság a város- és községpolitika számos követelésein messze túljutott, bár a közvetlen várospolitika művelésére a munkáshatalom élet-halál küzdelmei és időhiány miatt nem kerülhetett sor.

A községpolitikai program kidolgozása

Az uralomra került ellenforradalmi rendszer teljesen visszavetette a munkásmozgalommal együtt a szocialista várospolitikai kérdések felvetésének lehetőségét is.

Amint a keresztény kurzus a budapesti Városházát birtokba vette és ott többségével a liberális-demokrata polgári ellenzékét háttérbe szorította, nyomban megindult az egymáshoz vezető utak keresése az SZDP és a polgári ellenzék között, mely főként a várospolitikai kérdéseket állította előtérbe. A polgári ellenzék és az SZDP-t sok közös vonás és közös érdek kapcsolta össze; mint szembenállás az ellenforradalmi terrorral és maguknak a forradalmaktól való éles elhatárolása.

Az SZDP állandóan szemben találta magát a forradalmak támogatásának vádjával, amivel ugyan a jobboldali vezetést egyáltalán nem lehetett vádolni, de a munkásság tömegeit, akik mögöttük álltak, annál inkább. Ha ehhez figyelembe vesszük a munkásság ellen alkalmazott retorziót és a polgárság egy része, főleg a zsidó származásúak elleni atrocitásokat és megfélemlítési akciókat, akkor a szövetséges keresés mindkét oldalról indokolt volt. Várospolitikai kérdésekben pedig a Városházát birtokba vevő keresztény kurzussal szembeni ellenvéleményük kapcsolta őket egymáshoz, mely nagy részben pozitív vonásokat tartalmazott. A városházi restauráció ugyanis fegyelmi eljárást indított a forradalmak idején bármilyen csekély szerepet játszó alkalmazott ellen, és azok közül sokat eltávolított. Főként a tanerők esetében eredményezett ez sok jogtalanságot vagy meghurcolást.

A Világ főszerkesztője már 1921 elején tárgyalásokat kezdeményezett, majd létre is jött a „Polgárok és Munkások Szövetsége”. A kurzussal szembenálló ellenzéki szövetség igen tarka képet mutatott, mert a GYOSZ vezetőin és Bárczy Istvánon kívül részt vettek abban az egyházak vezetői közül többen, az oktobristák jobb szárnya, valamint az SZDP jobboldali vezetői is. A szövetség azonban felbomlott, mielőtt valamit tett volna, elsősorban a kormány élére került

⁴ Fővárosi Közlöny 1919. jan. 31. 93. l. és uo. febr. 21. 190. l.

Bethlen politikai húzásai, sikeres taktikázása következtében, mellyel sikerült megosztani az alig vagy gyengén összefogott szövetséget. Hozzásegített az ellenforradalmi rendszer megszilárdulásához az SZDP paktumpolitikája is, mely egyúttal megjelölte a szociáldemokraták helyét az ellenforradalmi rendszerben, ha annak baloldalán volt is az.

A Bethlen-kormány hatalomrajutásával a politikai légkör valamelyest enyhült, a különítményeket is fokozatosan háttérbe szorították. Az ellenforradalmi rendszer elég erősnek érezte már magát, hogy törvényeivel, erőszakszerveivel fenntartsa uralmát. A royalista puccsokat is könnyedén elhárította a rendszer és az 1922. évi parlamenti választásokból is győzelmesen került ki a Bethlent támogató Egységes Párt. Az új Nemzetgyűlésben helyet kaptak az SZDP képviselői is. E körülmények és legfőképpen a fővárosi és környéki munkásszavazatok világosan jelezték az SZDP vezetőinek, hogy itt az ideje, illetve nem halasztható tovább a községpolitikai program kidolgozása. Szükséges volt a községpolitikai tennivalók meghatározása annál is inkább, mert több helyen, főleg Budapesten és környékén, az ipari vidékeken lehetőség nyílt arra, hogy a munkásság képviselői is helyt kapjanak az önkormányzati irányító testületekben, a városi-községi képviselőtestületekben. Az MSZDP elsősorban városi párt volt, főleg a Bethlen—Peyer-paktum után lett azzá. Ezt az is jelentette, hogy a községpolitikai tevékenység szükségszerűen előtérbe került, a feladatok meghatározása fontos volt a munkásság érdekeinek szempontjából.

A Nemzetgyűlés 1922. jún. 28-i ülésén felolvasott SZDP-deklarációban is szerepeltek községpolitikai követelések, mint pl. a progresszív adózásnak, a fogyasztási és forgalmi adók eltörlésének követelése. Bár a nyilatkozat inkább az általános politikai helyzetre vonatkozott.⁵

Az év végén megtartott pártgyűlésen napirendi pontként szerepelt a községpolitika. Az előadó *Propper Sándor* az 1892-es müncheni pártgyűlés határozatából kiindulva tárgyalta a községi önkormányzat kettős-hatalmi és igazgatási szerepét. Hangoztatta, hogy „antidemokratikus vezetés mellett a község mindkét szerepében alkalmas arra, hogy az uralkodó osztály különleges érdekeinek szolgálatában álljon a dolgozó néposztály érdekeivel szemben”. Hangoztatta, hogy a különböző helyiségek típusaira kell tagolni a községpolitikai programot, bár ezeknek közel kell egymáshoz lenniük. Felhozott példái a községpolitika számos kérdését érintették, a lakáspolitikán, a népélelmézésen, szociálpolitikán, népoktatáson keresztül, a közvetlen várospolitikai kérdésekig, mint az adózás, a községi üzemek kérdése.⁶

„Arra a vádra, hogy kevés gondot fordít a párt a községpolitikára, melyet többben »Úgy van!« felkiáltással fogadtak, azt válaszolta, hogy az országos politikában is sok a tennivaló.” A gyakorlat hiányával magyarázta, miért nincs még a pártnak kidolgozott községpolitikája.

Éles kritikával illette a keresztény kurzus városvezetését. Megállapította, hogy a háború előtt liberális uralom volt a fővárosban, melyhez szintén nincs köze az SZDP-nek, de a kisebb rossz elve alapján ezt az irányvonalat kell támogatni. Az SZDP a polgári ellenzék azon általános véleményének adott hangot, hogy Wolffék tönkretették a fővárost és az SZDP-nek is be kell mennie a Városházára, mert így ellenőrizheti, ami ott folyik. Az 1922-es nemzetgyűlési választások fővárosi és főváros környéki szavazatai is alátámasztották az előadó

⁵ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1922. évi dec. 24—27. napjain Budapesten megtartott XXI. pártgyűlésnek jegyzőkönyve. Bp. 1923. 30—32. l. és Népszava 1922. jún. 29.

⁶ XXI. pártgyűlés jegyzőkönyve. 197—204. l.

azon indokolását, hogy a szavazók nem állnak a keresztény párti többségű városvezetés mögött, ugyanis az összes szavazatok 20⁰/₀-át sem kapták meg Wolffék, míg az SZDP Budapesten 38,2⁰/₀-át, a környéken pedig 55,2⁰/₀-át kapta a szavazatoknak. A napirend vitája során, főleg a környéki küldöttek, mint *Gondos József* Rákospalotáról, *Habakusz József* Újpestről, *Szekeres Sándor* Erzsébetfalváról sürgették a községpolitikai program kidolgozását. Hangoztatták, hogy a reakció legjobban a községpolitikában éreztetni hatását, és itt látszik leginkább a demokratikus közélet hiánya.⁷ *Steinherz Simon* éppen a program hiánya miatt megjegyezte, hogy az ellenkezőjét kell csinálni annak, amit Wolffék tesznek, és az már nagy eredmény. *Lázár Emil* pedig külön indítványt tett a téma népszerűsítésére, kérte, hogy a párt oktassa a tagságot, a községpolitika külföldi tapasztalatainak tanulmányozásával.⁸

A határozati javaslat, melyet elfogadott a pártgyűlés, utasította a vezetőséget a községi program kidolgozására, tiltakozott a kurzus városvezetése ellen és követelte új községi választások kiírását. A határozat tartalmazott olyan követeléseket, melyek a demokratikus közélet igényét jelentették, és egyben számos kérdésben a polgári ellenzékkel való nézetazonosságot is. A munkásság számára sem voltak ezek érdektelenek, a pártgyűlésen a hozzászólók sürgetései is bizonyították ezt, ugyanakkor a munkásság osztályharcos város- és községpolitikája kérdéseinek megértéséhez nem jutott el. A fő kérdéseket, melyeket az 1910-es pártgyűlés is felvetett, mint a *közvetlen, általános* kétévenkénti törvényhatósági *választásokat*, a virilizmus megszüntetését, a *teljes önkormányzatot*, mely az államnak csak felügyeleti és nem közvetlen beleszólási jogot hagy, a *főispáni-főpolgármesteri állás megszüntetését*, a *közgyűlésnek és bizottságainak teljes döntési jogot*, melyet a főtisztviselők közül álló ügyintéző tanács külön jogai korlátoztak, hasonlóképpen tartalmazta a határozat.⁹

Jellemző módon a követelések a fővárosra jellemzőek, bár községpolitikának nevezik, ami jelzi azt, hogy főként a városok problémái ismertek az SZDP előtt. A falu problémái egészen mások, elsősorban társadalmi, politikai problémák, melyeken lehet ugyan javítani a közvetlen községpolitikai kérdések megoldásával, de fő problémáit ezen az úton nem lehet megoldani. A magyar szociáldemokratáknál a falusi osztályharc körülményei mindig alárendelt szerepet játszottak, az ellenforradalmi rendszerben pedig még fokozottabban. Ennek köszönhető, hogy a párt egyik központi tevékenysége a községpolitika, illetve a fővárosi községpolitika lett.

Ezen tevékenység elveinek és feladatainak meghatározására készítette a pártot a nemzetközi szociáldemokrata mozgalom befolyása, illetve annak kommunálpolitikai eredményei és a fővárosi és főváros környéki munkások igénye. Fokozta ezt még a kurzus fővárosi politikája, melyet a pártnak szükségszerűen el kellett utasítania.

Ezen a pártgyűlésen már feltétlenül tisztázni kellett volna a *város és községpolitika általános irányát, egymáshoz való viszonyát, főleg kidolgozni a nemzetközi munkásmozgalom kommunálpolitikájának magyarországi alkalmazását*. Bár ehhez hiányzott még a tapasztalat, a magyar szociáldemokratáknak nem volt eddig lehetőségük arra, hogy valamilyen törvényhatóságban vagy képviselőtestületben jelen legyenek, nem történt meg a kérdések tisztázásának még a kísérlete sem. A Tanácsköztársaság megoldott vagy megoldatlan várospolitikai kérdései is tanulságként szolgálhattak volna, de ezekre az SZDP vezetői irtózat-

⁷ Uo. 204—5, 217—8. l.

⁸ Uo. 223. és 93. l.

⁹ Uo. 85. l.

tal gondoltak. Még osztrák testvérpártjuk eredményeire is csak évek múltán mertek hivatkozni, mely az ellenforradalmi rendszer elnyomása miatt indokolt is volt az 1920-as évek elején. Érdekes a Fővárosi Hírlap egyik cikke, mely nem sokkal a pártgyűlés után tárgyalta a szociáldemokraták városi választásokra való készülődését. A cikk írója Propper Sándorral és Büchler Józseffel készített interjút, kik „mérsékelt szocialisták”, jegyezte meg megnyugtatóként a lap. A leendő várospolitikai vezetők hangoztatták, hogy nem törnek vezető szerepre, élni akarnak a kritika jogával, és a wolffi uralom bukása után támogatni kívánják azokat, akik a demokráciáért és a munkástömegek megélhetési lehetőségeiért küzdenek. A cikkíró szerint kész várospolitikai programjuk van, ti. a szociáldemokratáknak, amely *nem ütközik a polgárság érdekeibe*, sőt azt lehet mondani, hogy *egy radikálisabb kispolgári program*.¹⁰ Ha figyelembe vesszük, hogy a cikk a polgárságot akarja megnyugtadni a szocialisták szándékai felől, akkor is jellemző, hogy nem látja ellentétesnek a polgárság érdekeivel a szociáldemokraták várospolitikai célkitűzéseit. A gyakorlati tapasztalatok sem cáfolták ezeket a megállapításokat. Ugyanis a főváros környékén a liberális ellenzékkel szövetségben több helyen bekerültek a szociáldemokraták a városi-községi képviselőtestületbe. Kispesten és Újpesten 1922-ben, Pesterzsébeten, Rákospalotán és Pestújhelyen 1923-ban voltak képviselőtestületi választások. A virilizmus azonban még érvényben volt a főváros környéki városokban, községekben a választásokon és ez meghatározta ezen testületek sorsát. Némely helyen a szövetkezett ellenzék a többséget is megszerezte, de még ez sem jelentette azt, hogy a közigazgatás is az együttesen fellépő liberális demokrata-szociáldemokrata többség kezébe került, sőt tisztújítások esetében a polgári ellenzék érdekei érvényesültek és a szociáldemokraták ehhez a munkásság szavazatait szolgáltatták. Jogosan bírálta a kommunista sajtó pl. a kispesti községi választásokon a szociáldemokraták szerepét. „Mindenki azt várta, hogy ebben a tipikusan munkásvárosban olyan képviselőtestület lesz, amely a munkások kezében van. A szocdemek előre meggyeztek a burzsoáziával és így nem hangoztattak osztályköveteléseket”, állapította meg a cikk.¹¹ E feltételek nélküli szövetkezésben a polgári ellenzék érdekei érvényesültek ebben az esetben is, pl. a polgármester választása során, melyet méltán lehetett bírálni.

Már 1922-ben, de még inkább 1923-ban jelentek meg a szociáldemokrata sajtóban a kurzus várospolitikáját támadó és a munkásság várospolitikai érdekeit tárgyaló cikkek. Sürgették a községi-városi politika kidolgozását és hangoztatták, hogy nem lehet a passzivitást tovább folytatni, és küzdeni kell a helyi igazgatás demokratizálásáért.

1923 folyamán dolgozta ki az SZDP vezetősége a párt ideiglenes községi programját, melyet a Szocializmus folyóiratban vitára bocsátott. *Büchler József*, az SZDP fővárosi politikájának későbbi irányítója közölte a tervezetet, melyben hangoztatta a községpolitikai követelések fontosságát és azt, hogy a munkásság számára politikai iskola a községpolitikai munka. Megállapította, hogy a városok és községek sorsát a kiváltságosok egy kis töredéke intézi, melynek megváltoztatását követelte. Kinyilvánította azon véleményét, hogy a *fővárost és környékét egyesíteni kell, és ez lehetővé teszi egy demokratikus főváros kialakulását*.

Az egyesítést azért követelte a tervezet, hogy a túlnyomórészt munkáslakosságú környék révén többséget szerezhessenek maguknak.

A község-város szervezeti életében minden 20. évét betöltött lakosnak aktív és passzív választójogot követelt, a virilizmus és a hivatalból jelenlévő képviselet — a nem választott törvényhatósági és képviselőtestületi tagok rendsze-

¹⁰ Fővárosi Hírlap 1923. febr. 7. 4. l.

¹¹ A kispesti községi választások. Kommün 1922. júl. 26. 22. sz. 4—5. l.

rének megszüntetésével. Teljes önkormányzatot követelt az állam felügyeleti jogával, a tisztségviselők választásával.

Az adópolitikában a progresszív adózás mellett érvelt és a lakosságot közvetlenül érintő fogyasztási adók megszüntetését javasolta.

Indítványozta, hogy a főváros vagyont az egész lakosság érdekeinek megfelelően használják fel, a szükséges munkálatokat a város maga végezze el, a közszállításokat árlejtés alapján adják ki. Azonkívül községi üzemek, pénz- és biztosító intézetek létesítését, a zálogházak községi kezelésbevételét követelte.

A közegészségügyi feladatok területén ingyenes népfürdők, fertőtlenítők, járvány és népbetegségek elleni intézmények, városi gyógyszertárak létesítését javasolta.

Az iskolaügyi és kulturális területen ingyenes népoktatást, a felekezeti oktatás segélyezésének megszüntetését, iskolaorvosi hálózat, iskolai napközik, erdei iskolák, játszóterek létesítését, tanszer- és könyvsegélynyújtást javasolt a tervezet.

A fővárostól új szabályrendelet-alkotást kívánt a női és gyermekmunka szabályozása érdekében, hogy a város megfelelően gyakorolhassa ellenőrzési és hatósági jogait e téren. Követelte azonkívül, hogy a város, mint munkaadó kössön az alkalmazottakkal munkabéregyezményt.

A szociálpolitika területén főleg az olcsó és egészséges kislakásépítést, a lakástörvények egészségügyi szempontból való ellenőrzését, parkok, sportpályák, játszótérek létesítését tartotta fontosnak a tervezet.¹²

A szocialisták egyik vezetője az akkor ellenzéki Fővárosi Hírlapban nyilatkozott a városi programról. Elmondta, hogy a szocialistáknak a számarányuknak megfelelő helyet kell elfoglalniuk a Városházán. *Minden intézménybe be akarnak vonulni, ahol a dolgozó osztályok életének megjavításáért küzdhetnek, és előre vihetik a szocializmus gondolatát.*

Hangoztatta, hogy a városi kormányzást nem akarják maguknak biztosítani, viszont támogatják a liberális-demokrata ellenzéket.¹³

A községpolitikai program tervezetét az SZDP vitára bocsátotta, mely 4—5 hónapon át tartott. A hozzászólók bírálták a tervezetben valóban meglévő egyenetlenségeket, miszerint a különböző fontosságú kérdéseket egyforma súlyllyal kezelte a tervezet.

A B. R. jelzésű hozzászólás ennek példaként megemlítette, hogy a községi alkalmazottak jogai, legfeljebb munkabéregyezménybe, nem programba való kérdések, vagy pl. a közélélmezés kérdései, melyek fontos kérdések ugyan, de más főkérdésekben bennefoglaltatnak.¹⁴ Hasonló a programban szereplő városi kölcsönök ügye is, mely fontos lehet egy közösség életében, de nem szocialista programba való.

A tervezet bírálói egyetértettek a program kidolgozásának tényével, annak szükségességével, a város-községpolitikai feladatok meghatározásával. A bírálók közül többen elvi szempontból marasztalták el a tervezetet, nem szocialista programnak tekintették. Pl. *Hanusz Sándor* szerint a program a közügyek terén való járatlanságot mutatja, és erősen polgári ízű. Polgári, legfeljebb radikális polgári követeléseket tartalmaz, melyek lehetnek ugyan fontosak és megoldásra várók, viszont nem szocialista programba valók.¹⁵ *Kálmán Miksa* hozzászólása hangsúlyozta, hogy a párt munkájának elhanyagolt területe volt a községpolitika,

¹² Szocializmus 1923. dec. 539—45. l.

¹³ Fővárosi Hírlap 1924. május 7. 3. l.

¹⁴ Szocializmus 1924. 1. sz. jan. 18—19. l.

¹⁵ Uo. 2. sz. febr. 83—85. l.

holott az állampolgárok a községi életen keresztül jutnak az állami étellel valamilyen formában érintkezésbe, vagy szenvednek tőle. A tervezetet nem tartotta megfelelőnek, mert mint hangoztatta *se nem akcióprogram, se nem elvi útmutató. Hol teljesen általános, hol tisztán fővárosi program.* A helyes módszer, véleménye szerint, az volna, hogy általános elveket állapítson meg a program és azt kell alkalmazni a helyi körülményekre. Hangoztatta ő is, másokkal együtt, hogy a gyakorlati kérdések, melyeket a program tárgyal, tulajdonképpen csak a fővárosra alkalmazhatók. A tervezet csak a fővárostól kívánt meg új szabályrendelet-alkotást, holott ez más helyeken is fontos, függetlenül attól, hogy pillanatnyilag nincs meg a lehetőség azok keresztülvitelére.¹⁶ *Szakasits Árpád* az elvi megalapozottságot hiányolta a tervezetből, és azt vetette fel, hogy a program időtlen, bármikor készülhetett, nem a napi feladatokból indul ki. Kálmánnal ellentétben valóban fontos taktikai kérdéseket követelt számon a tervezettől, mint a drágaság elleni küzdelem, a lakáskérdés megoldásában való kezdeményezés, az ifjúságvédelem (gyermekhalandóság, kriminalitás, alkoholizmus elleni hac stb.).¹⁷

Az általa kifogásolt kérdések inkább egy akcióprogram követelése, mely lehet a községpolitikai program része, vagy még inkább konkrét helyiségre és időszakra való alkalmazásai az általános elveknek.

Szerdahelyi Sándor, a Népszava községpolitikai rovatvezetője a fővárosra és az egyéb közigazgatási egységekre vonatkozó részek szétválasztását javasolta. A községekben kialakítandó politika számos problémáját vetette fel ennek során, legfőképpen az elvi deklarációt marasztalta el, hangoztatva, hogy a lakosság kis részének van beleszólása a városok-községek életébe. Az igazgatás kimerült a közigazgatási és rendőri bürokráciában, és ezeknek a körülményeknek a megváltoztatása a szocialista községpolitika célja.¹⁸ A peremvárosokbar már a képviselőtestületbe bekerült szociáldemokraták közül *Szekeres Sándor* Erzsébet-falváról és *Linhardt Antal* Kispestről hangoztatták, hogy a program csak kiindulópont, melyet a városokra és községekre is ki kell terjeszteni. Linhardt szerint a Pest környéki városokban érzik a községpolitikai program hiányát és a pártvezetőség most sem fordít elég gondot arra. Rámutatott annak jelentőségére, hogy a párt Nagy-Budapest megvalósítása mellett van és fontosnak tartotta, hogy a gyakorlati politika ennek a célnak az elérése érdekében történjék.¹⁹

A tervezethez hozzászólók az elmarasztalás mellett sok szót ejtettek egyes problémák fontosságáról, mint a kvalifikációs törvény eltörlésének követelése, az állami felügyeleti jog kérdése, melynek megszüntetését, vagy legalább a korlátozását kívánták a tervezethez hozzászólók. Pl. olyan megoldást javasoltak ebben a kérdésben, hogy az állam felügyeleti jogát csak a közigazgatási bíróságon keresztül gyakorolhassa. Tettek olyan észrevételeket is, hogy elképzelhetetlen minden tisztségviselő megválasztása, főleg olyan nagy városokban, mint a főváros. Nyilvánvaló, hogy a városi-községi életben való járatlanság volt az oka a kérdések ilyenforma megfogalmazásának. Vagy az olyan megjegyzések is ezt példázzák, mint a közvetett adók megszüntetésének helyes követelése. A felszólaló azt kérdezte, honnan lesz a közösségnek megfelelő bevétele a fogyasztási adók megszüntetése után. Az olyan megfogalmazások, mint „a nyomor és az

¹⁶ Uo. 1. sz. jan. 14—17. l.

¹⁷ Uo. 19—22. l.

¹⁸ Uo. 22—26. l.

¹⁹ Uo. 2. sz. febr. 81—2. l. és 3. sz. márc. 125—27. l.

elmaradottság oka, hogy a városok, községek sorsát a kiváltságosok egy kis töredéke intézi és ezt a virilizmus bizonyítja”,²⁰ legalábbis nagyon leegyszerűsített megállapítás, de méginkább a szociáldemokrata evolúciós elmélet megnyilvánulása.

A bírálók által észrevételezett megfogalmazások zöme a későbbiek során is megmaradt, bár a pártszerveknek szétküldött program kissé népszerűsített formában egyértelműen fogalmazott a vitatott kérdésekben.

Az elméleti tisztázatlanság és a gyakorlati teendők fontosságának és sorrendjének nem mindig helyes felmérése ellenére az *első átfogó jellegű város-községpolitikai program Magyarországon*, mely főleg az ellenforradalmi rendszer első éveiben komoly előrelépés volt a várospolitikai feladatok meghatározásában.

Az SZDP községpolitikai programjának az osztrák párt programja szolgált mintául és a későbbiek során is számtalan hivatkozás, utalás, példaképpen említés szerepelt a magyar szociáldemokraták város-községpolitikai munkájában. Bécs valóban példaként szolgálhatott az 1920-as években és a harmincas évek első felében a kapitalizmus körülményei között megvalósított kommunálpolitikájával. A szocializmus országát kivéve legmesszebb haladt a szocialista kommunálpolitikában. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy Bécsben az osztrák szociáldemokratáknak a Gemeinderatban többségük volt, ők foglalták el a legfontosabb városi pozíciókat. Szociáldemokrata polgármester és tanácsnokok valósították meg a magisztrátusban a szocialista községpolitikai célkitűzéseket.

Azonkívül az osztrák alkotmány értelmében egyik legfontosabb tartomány parlamentje is volt a városi törvényhatóság. Így törvényalkotási joga is volt, míg Magyarországon a legmagasabb joga a fővárosnak a jogszabályalkotás volt.

Ha az osztrák parlamentben keresztény szocialista többség volt is, ezeket Bécs szociáldemokrata vezetése részben ki tudta egyenlíteni. A legfőbb különbség a két főváros körülményei között az volt, hogy Bécsben a szociáldemokraták a pozíciókat a forradalmi fellendülés időszakában szerezték meg, Magyarországon pedig egy vesztett forradalom után, Bethlen kegyéből vagy legalábbis ügyes taktikájából kerültek a város-községpolitikai élet közelébe. Ezt ugyan széles tömegek igénye támasztotta alá, de a két város helyzete alapvetően más volt.

Bécs valóban példát mutatott a kommunálpolitikában. Az osztrák szociáldemokraták várospolitikai tevékenységében a munkásságnak, a város lakosságának érdeke volt fontos. Legjelentősebb eredményük a munkáskolóniák építése, a város jómódú polgárságának progresszív megadóztatása a város építkezései érdekében. Tevékenységük fontos része volt a szocialista iskolapolitika kialakítása, a munkásakadémia létrehozása és nem utolsósorban a lakosság különböző rétegeit érintő szociálpolitika. A várospolitikában számos kezdeményezést tettek és biztosítani tudták ezekhez a szükséges pénzügyi alapokat is, melyet a kapitalista államhatalom egyáltalán nem nézett jó szemmel.

A magyar szociáldemokrata emigráció a Kunfi—Rónai vezette „Világosság”, de főként a „Jövő” csoport, Garami—Buchinger—Weltner vezetésével állandóan tájékoztatott a bécsi szociáldemokrata vezetés kommunálpolitikai sikereiről. Az emigrációból hazatért Révész Mihály, Biró Dezső, Büchler József fontos szerepet játszott a várospolitikában, főleg a fővárosban. Révész Mihály már 1924-ben kiadott a bécsi kommunálpolitikai munkáról egy ismertető füzetet. Az itthoniak közül az emigrációval a kapcsolatot Propper Sándor tartotta, és beszélt meg Garamival és Buchingerrel a községpolitikai kérdéseket is. A későbbiekben is gondot fordított arra az SZDP vezetősége, hogy a bécsi tapasztalatokat a város-

²⁰ Párttörténeti Intézet Archivuma. 658. f. 5. cs. 1924/1. 1—5. 1.

politikusok ismerjék. Állandó levelezés, többszöri tanulmányút, személyi érintkezés biztosította ezek folyamatosságát.²¹

A községpolitikai program tervezetét az elméleti vita után az SZDP 1924-ben megtartott pártgyűlése tárgyalta, a „Községi program és a községi választások” címmel, melyet szintén Büchler József terjesztett elő. Bevezetőben általános politikai kérdéseket vetett fel, melyek a programmal is kapcsolatban voltak. Így az 1923 decemberében a Nemzetgyűléshez beterjesztett fővárosi törvénytervezetet bírálta, melyet a virilizmus visszaállításának nevezett, a hivatalból és állásuknál jelenlévő törvényhatósági bizottsági tagok miatt. Azonkívül a választójog körüli visszaéléseket, melyek alapján 60 000 választásra jogosultat zártak ki a jegyzékekből. Hangoztatta a községpolitika fontosságát és azt, hogy a vezetőség majd kialakítja a követendő taktikát.

A pártgyűlésnek egy minimális községi program elfogadását javasolta, mely a Szocializmusban ismertetettnek kivonatos változata. Fontosabb követelése:

a) *Harc a községi autonómiáért, a községi alkotmányért!* Az állami beavatkozás visszaszorítása a felügyeletre.

b) *Igazságos adórendszer megvalósítása.* A telekértékadó visszaállítása, a kereseti adó községesítése, a progresszív lakásépítési adó bevezetése Bécshez hasonlóan.

c) *Az általános műveltség emelése,* demokratikus iskolapolitika kialakítása.

d) *A szociálpolitika helyének meghatározása a községpolitikában.*²²

A vita során az országos politika és a községpolitika összefüggéseit tárgyalták. *Pásztor Imre* hangoztatta, hogy a tőke elleni harcban lényeges a főváros szerepe, mert egyben a legnagyobb munkáltató is. *Kiss Jenő* szerint a készülő fővárosi törvény szűk lehetőséget ad a munkásságnak, de azt is ki kell használni. *Szekeres Sándor* akcióprogram kidolgozását követelte a főváros és a környék számára, és a peremvárosok nevében Linhardt Antallal együtt a fővároshoz való csatlakozásukat sürgette. *Knurr Pálné* a fővárosi törvénytervezet ellen tiltakozott, mert a tervezet szerint a nőknek csak passzív választójogot akartak adni. *Pollák Ferenc* az autonómia meghódítását sürgette, és hogy a községeknél kell kezdeni a demokratizálást. *Dick György* pedig a vidéki törvényhatóságok feladatait tárgyalta a községpolitika területén.²³

A pártgyűlés határozata a készülő fővárosi törvényjavaslat ellen foglalt állást, bírálva annak reakciós, antidemokratikus, munkásellenes tendenciáját, mert főleg a munkásszavazókat akarja a fővárosi törvényhatósági választásokból kizárni. Utasította a pártvezetőséget, hogy folytasson harcot a törvényjavaslat ellen, és egyúttal követelje a régi, elavult közigazgatási törvények megváltoztatását. Felhívta a vezetőséget, hogy *készüljön fel a községi választásokra*, kezdje meg az előkészítő munkát. Részvétel módját, a követendő taktikát a pártvezetőségre bízta,²⁴ ami a jobboldalnak tett engedményt jelentett, ugyanis a pártgyűlésen is, de a pártszervezetekben, a szakmai szervezetekben éles vita volt amiatt, hogy a polgári ellenzékkel együtt, vagy önállóan vegyen-e részt a párt a községi választásokon. A párton belüli ellenzék, mely később kivált Vági István vezetésével, az önálló részvétel mellett volt és sokan mások is. A pártgyűlés végül is nem döntött ebben a lényeges kérdésben.

²¹ Révész Mihály: Szocialista községi politika a gyakorlatban. Bp. 1924. és Beszámoló a budapesti törvényhatósági bizottság szoc. dem. csoportjának bécsi tanulmányútjáról. P. I. Arch. 658. f. 4. cs. 1925/3. 1—23. l.

²² Az SZDP 1924. ápr. 20—22. napján Budapesten megtartott XXII. pártgyűlésének jegyzőkönyve, Bp. 1924. 269—75. l.

²³ Uo. 275—90. l.

²⁴ Uo. 86—7. l.

Közben a Nemzetgyűlés megkezdte az 1923 végén beterjesztett, a fővárosi törvényhatóság újjászervezéséről szóló törvényjavaslat vitáját. A javaslat az 1920-as törvény antidemokratikus tendenciáit erősítette. Felvették a tervezetbe az örökös tagok intézményét és így a 220 választott törvényhatósági bizottsági tag mellett 80 nem választott is lett volna. Reakciós vonása volt még a tervezetnek a nők kirekesztése a választhatóságból, azonkívül az egyenes adó fizetést is követelményként rögzítette a tervezet. Legsérelmesebb vonása volt a javaslatnak az albérlők kirekesztése a választójogból és a 6 évi egy helyben lakás megkövetelése.

Az SZDP parlamenti frakciója 1924. jún. 25-i ülésén a törvényjavaslattal foglalkozott. Mónus ismertette Garami álláspontját, mely szerint a 6 évi helybenlakás elfogadhatatlan a párt számára, és távol kell maradni a választásoktól. Csak a kormánynak sürgős a javaslat letárgyalása. Mindenesetre a párt ne vegyen részt a törvényjavaslat tárgyalásán annak reakciós volta miatt. Végül is a frakció úgy döntött, hogy őszre halasztják annak eldöntését, hogy a passzivitást választják-e.²⁵ A frakció okt. 6-i ülésén szerepelt a demokratikus szövetség létrehozása. A felszólalók jó része ellene foglalt állást. Fontosnak és célszerűnek tartották, de aggályuknak is kifejezést adtak és fenntartásukat hangoztatták. Végül egy szavazat (Horovitz Gábor) ellenében a tárgyalások megkezdése mellett foglaltak állást, de a szövetségbe való belépés kérdését újra elhalasztották.²⁶ Nagy Vince kezdeményezésére megkezdődtek a tárgyalások, melyek az 1924. év végére eredménnyel végződtek. A frakció dec. 1-i ülésén deklarációt fogadott el, melyet Nagy Vince, Vázsonyi Vilmos és Vanczák János fogalmazott meg. A nyilatkozat hangoztatta, hogy „az ország lakossága demokratikus irányzatot kíván, melyet a kormány megakadályoz és megghiúsítja a szükséges gazdasági, pénzügyi és szociális reformokat. A demokratikus ellenzék kötelességének érzi, hogy ezzel szembeszálljon és kisebb ellentéteket félretéve szövetségre lép.” A nyilatkozat elfogadása után, mely a demokratikus átalakulás szükséges követeléseit, várospolitikai akcióprogramot tartalmazott, megalakult a Demokratikus Ellenzéki Pártok Blokkja. Intéző bizottságában az SZDP jobboldalát cégjelző vezetők: Peyer Károly, Peidl Gyula, Farkas István foglaltak helyet, a polgári ellenzék részéről pedig Vázsonyi Vilmos, Szilágyi Lajos és Rupert Rezső.²⁷ Ezen elvek alapján vettek részt az 1925. évi fővárosi törvényhatósági választásokon, ahol a blokk néhány mandátummal többet kapott, mint a Keresztény Községi Párt és a kormánytámogató Egységes Községi Polgári Párt együttvéve. Csekély többségre a jobboldal csak az 1924-es fővárosi törvény alapján hivatalból jelenlévő és az érdekképviseltek tagjaiból lett bizottsági tagokkal tett szert, aminek következménye az lett, hogy a két nagy csoportnak tekintettel kellett lenni egymásra, és kölcsönös engedményekkel irányítani a főváros ügyeit. A blokkban 54 SZDP bizottsági tag is helyet foglalt, mely egységes állásfoglalásaival új szint jelentett a közgyűlésen és annak bizottságaiban.

A várospolitikai program kommunista bírálata

A tanács hatalom megdöntése után a magyar kommunista mozgalom emigrációba és illegálisba kényszerült. A fehér terror dühöngése és a kegyetlen elnyomás nem tette lehetővé a községpolitika elveinek meghatározását és a győzelemre került ellenforradalmi rendszer körülményei közt gyakorlatának

²⁵ Párttörténeti Intézet Arch. 658. f. 3/1. ö. e. 209—10. l.

²⁶ Uo. 222—26. l.

²⁷ Uo. 239—45. l.

megvalósítását. A párt erejét a mozgalom áldozatainak megvédése, a szervezeti keretek kialakítása, az új körülmények közti elméleti és gyakorlati teendők kötötték le a 20-as évek elején. A város-községpolitika az általános politikai kérdésekben bennefoglaltatott, viszont a városok-községek számára önálló vagy akcióprogram kidolgozására, illetve a konkrét feladatok meghatározására nem volt lehetőség. Mindezek ellenére a párt figyelemmel kísérte az általános politika ilyen vonatkozásait, az emigráns és hazai illegális kommunista sajtó foglalkozott egyes konkrét események kapcsán, mint Kispeszt város képviselőtestületének választása idején, ennek tanulságaival.

Tapasztalatokat merítettek az emigrációban lévő kommunista vezetők a nemzetközi munkásmozgalom, elsősorban a német testvérpárt kommunálpolitikájából. A német kommunisták a párt megalakulása után azonnal hozzáálltak kommunálpolitikájuk elveinek kidolgozásához. Meghatározták e politika helyét az általános politikán belül a III. Internacionálé határozatai alapján, és ennek alapján vitték gyakorlati politikájukat is. A német párt központja külön kommunálpolitikai osztályt hozott létre. 1921-től kezdve *Die Kommune* címen 2 hetenként megjelenő folyóiratot adott ki, mely községpolitikai kérdésekkel foglalkozott, tanácsadást végzett a városi-községi testületekbe, magisztrátusokba bekerült kommunistáknak. A német KP kommunálpolitikai programja szerint „az általános politika alaptételei és irányvonala szabják meg a kommunálpolitikát, *alárendelt*, de a kommunista politika igen fontos része és *lépcső (Vortreppe) az egész hatalom átvételének idejére*”. A Kommune bevezető cikke szerint a munkásosztálynak világosan kell látnia, mi érhető el (kommunálpolitikával) a burzsoá állam keretein belül, mi csak a parlament, illetve a burzsoá államhatalom szétzúzása révén, hivatkozva a III. Internacionálé 2. kongresszusának határozatára.²⁸

A kommunista kommunálpolitika elhatárolta magát a szociáldemokrata politikától, hangoztatva fontosságát és azt, hogy az az általános politikának része, amely a bölcsőtől a koporsóig kíséri a munkást. A szociáldemokrácia a burzsoá állam keretein belül akarja céljait elérni, a kommunista pedig a burzsoá állam lehetőségeinek kihasználásával akarja a munkásosztály hatalmát létrehozni, illetve a szocializmust megvalósítani.

A nemzetközi kommunista mozgalom a proletárdiktatúra elsődlegességét hangsúlyozva kevesebb súlyt fektetett a részfeladatokra, ezen belül a községpolitikára is. Ez még inkább áll a magyar kommunista mozgalomra, melynek sajtós viszonyai ezt méginkább megnehezítették.

A Tanácsköztársaság idején a kommunistáknak lehetőségük volt azt államhatalom oldaláról való kezdeményezésekre a községpolitika feladataiban is. Az ellenforradalmi terror időszakában viszont a proletárdiktatúra visszahódítása és az osztályharc eseményei kötötték le a kommunisták erejét. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a szocialista forradalomhoz való átmenet kérdései az 1920-as években a nemzetközi munkásmozgalomban sem kidolgoztak, a magyar kommunisták sem foglalkoztak súlyának megfelelően a szocialista forradalomhoz való átmenet szempontjából igen lényeges községpolitika kérdéseivel.

A magyar párt a párt újjászervezése kapcsán és az SZDP-ből kivált ellenzék, illetve az ebből létrejött Magyarországi Szocialista Munkáspárttal való kapcsolata révén jutott a községpolitika problémáihoz. A közvetlen községpolitikai tevékenységhez a párt az illegalitás viszonyai miatt nem juthatott, viszont kettős vonatkozásban, mint az SZDP községpolitikájának kritikája, illetve az

²⁸ Das Kommunalprogramm der Kommunistischen Partei Deutschlands Berlin—Leipzig 1922. és Georg Handke: Grundsätzliches über kommunistische Gemeindepolitik. Die Kommune Berlin 1921. 1. sz. július 1—2. l.

MSZMP ezen politikájának támogatója közvetett hatást gyakorolt a község-politikára. Időben összeesik ez a tevékenység a Demokratikus Blokk létrejöttével, az MSZMP megalakulásával és politikája kialakításával, a fővárosi törvényhatósági választásokkal, a KMP első kongresszusával.

Az osztályharcos községpolitika kérdései az SZDP-hez hasonlóan a fővárosra és környékére korlátozódtak, egyrészt itt nyílt lehetőség a politikai gyakorlatra, másrészt a magyar falu problémái ebben az időszakban nem elsősorban községpolitikaiak, hanem a nagybirtok, a gazdag parasztság és szegény paraszti tömegek közt feszülő éles osztályellentét.

Várospolitikai kérdésekben az első nagyobb összeütközés a blokk kérdései körül mutatkozott meg, nem véletlenül, hiszen az SZDP-n belül sem volt egyértelműen szívesen fogadott az ellenzéki polgári pártokkal való szövetség. Az MSZMP röpirata egyenesen árulásnak nevezte a szövetséget, mondván, hogyan lehet a „badeni bölcs” (Vázsonyi Bádenben gyógykezellette magát ebben az időben) Ehrlich (téglagyáros) és Krausz Simi a munkásérdekek képviselője.

Az osztálytudatos munkásság képviselői világosan látták, hogy éles osztályellentét van a szövetség táborában, ugyanakkor a leninizmus elmélete és gyakorlata nem hatotta át még ebben az időben a munkásság vezetőit, így a kommunisták a helyes szövetségi politika kialakítását nem tudták megvalósítani. A fő ellenség elleni harc, ebben a szövetségesek megkeresése, amellet önálló osztálypolitika még nem volt elég világos az osztályharc alapján álló vezetők előtt. Ez látszott a KMP és az MSZMP álláspontján, bár a későbbi események, a Blokk széthullása — győzött abban a polgári egység, igazolta a kommunisták aggályait. Az SZDP részvételét a blokkban, ha árulásnak nem is, de politikai naivitásnak feltétlen, sőt reménykedésnek tekinthetjük a feltételezett koncon való osztozkodásban.

Vági István azon nyilatkozata, hogy az MSZMP önálló listájával fog fellépni a fővárosi választásokon, Bethlen demokráciáról tett genfi nyilatkozatai ellenére is illúzióknak bizonyult. A párt azon felhívása, hogy „ne írjatok alá semmilyen polgári párti ajánlóívet, a szociáldemokratákét sem!” a tényleges politikai viszonyok fel nem ismeréséből fakadt.²⁹ Az SZDP azon vádjá viszont, hogy Vágiék szakítása és politikája a fajvédőknek kedvez, mert csökkentti a blokk választási esélyeit, az osztályharcos munkások megvádolását jelentette, bár a széthúzás valószínűleg éreztette hatását ezen a területen is.

Az 1925. májusi fővárosi törvényhatósági választások eredményei és az SZDP bevonulása a Városházára és ottani tevékenysége adott okot a forradalmi munkásság képviselőinek az SZDP városi politikájának a bírálataira és aközben a kommunista várospolitikai propagálására.

Az MSZMP sajtót pótló röpirataiban fogalmazta meg, mit vár a munkásság a Városházától, az osztályharcos munkásság várospolitikai követeléseiként. Többek közt a vagyonos polgárság megadóztatását, az építkezések megindítását, 10 000 munkáslakás megépítését, lakbérvédelmet a kormány lakbérfelszabadítási rendeletei ellen, a dolgozók szükségleteit kielégítő közüzemi politikát. E követelések a főváros és környéke munkásságának valóságos érdekeit és jogos kívánalmait fejezték ki.³⁰ Ezek a megfogalmazások a szociáldemokratáknál is szerepeltek és küzdöttek is ezek érdekében, de a városházi jobboldal, és még a szövetséges demokraták és liberálisok is szembenálltak ezekkel a követelésekkel. Felmutatható eredmény nem született ezekben a kérdésekben.

²⁹ Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1919—29. Bp. 1964. 258—60. l.

³⁰ Uo. és A Harc 1925. május 31. l. l.

Kun Béla a helyzetet taglalva a „Lesz még forradalom Magyarországon?” című cikkében megállapította, hogy „Vázsonyi és Szilágyi, a nagytőke és a nagybirtok diktálja a politikai cselekvés módját és formáját a Károlyi programján élősködő Kossuth-pártnak és a szociáldemokratáknak.” A Blokk legfeljebb a Sipőcz—Wolff-uralom Ripka—Bárczyval való felváltását jelenti vagy jelentheti.³¹ Kun Béla megjegyzései a Városháza tényleges erőviszonyait mutatták. A későbbi események igazolták, hogy még e megállapítás is túl optimista volt, mert a tényleges uralom a jobboldal kezében maradt, csak a polgári ellenzék és az SZDP is szerepet kapott abban. Ripka—Sipőcz—Wolff—Vázsonyi—SZDP körre tárgalt ki.

A fővárosi törvényhatósági választások eredményei, az MSZMP politikai bázisának növekedése, pártszervezeteinek megalakulása igényelte a KMP községpolitikájának kialakítását is. Hozzásegítettek ehhez a külföldi pártok tapasztalatai is, főleg a Bécsben és Berlinben élő emigráció tagjai révén, kik közül sokan részesei is voltak ezen testvérpártok kommunalpolitikai tevékenységének. Az Új Március megjelenése után nem sokkal elkezdett a községpolitikai témákkal foglalkozni. Természetesen az említett okok miatt csak a főváros, illetve a környék ilyen fajta problémáival foglalkozott főként. A 3-ik számban a proletár községi politika legfontosabb kérdéseit tárgyalta.

A cikk bevezető része hangoztatja, hogy „az államhatalom meghódítása az elnyomás rablóvára bástyáinak, a község-város-megye meghódítását is jelenti”. *A községpolitika az államhatalomért való küzdelem egyik területét jelenti.* Ezzel szemben a szociáldemokrata községi program egyik népszerű formában közreadott bevezetője (Körlevél a pártszervezeteknek), csak arról beszél, hogy „a társadalom nagy többségét a munkások képezik, és az élet anyagi és szellemi javaiából számukra mégis a legkevesebb jut”. Ami természetesen igaz, de a kommunista megfogalmazás többlete, a községpolitika helyének meghatározása a népszerű megfogalmazásban is jól észlelhető.³²

A cikk megállapítása szerint a magyar szociáldemokratáknak elméletileg nincs önálló községi programjuk. Ami van és az agitációban szerepel, az a bécsi községi program és annak eredményeire való hivatkozás — egészen más körülmények között. A kritika helytálló, mert valóban inkább akcióprogram és főleg azért, mert nem rögzíti az SZDP, mit akar elérni a községpolitikai programmal, mely időszakban és milyen körülmények között.

A cikkben szereplő követelések a szociáldemokrata programban is foglaltaknak, mint a mind teljesebb önkormányzat, a munkásellenőrzés kiszélesítése, a művelődési monopólium megszüntetése, hathatós szociális és munkásvédelmi tevékenység, olyan gazdasági és adópolitika, mely a községi háztartás terheit a kapitalista rétegekre hárítja át. Ezek azonban a kommunista megfogalmazásban az osztályharc bázisát, szakaszait jelentik, és se nem pótolják, se nem helyettesítik az osztályharcot. Az ilyen községpolitika szemben találja magát szükségszerűen a kapitalista államhatalommal.

Már a következő számban értékelte a városházi „új korszakot” a kommunista folyóirat. Megállapította, hogy a kurzus istálló kisepréséről szó sincs és nincs őrsgévváltás a kurzus és a szövetségelt ellenzék között. A reakció elleni harc átcsapott „a békés, megértő és alkotó munka ajánlgatásába. Statiszta, fejbölintő szerepre váltódott be az a harcos tömegenergia, mely a fehér uralom elleni elkeseredésből fakadt.”³³ Az SZDP is a Bethlen—Ripka melletti szavazó-

³¹ Új Március 1925. 1—2. sz. 6—7. l.

³² Uo. Rác Béla: Proletár községi politikát Magyarországon! 3. sz. 7—11. l. és Párttört. Int. Arch. 658. f. 5. sz. idézett lapon.

³³ Uo. 4. sz. 201—2. l.

gépezet részévé vált, mely ugyan túlzó megállapítás volt, valójában azonban az SZDP ellenzéki szavazatai demokratikus testületnek mutatták a fővárosi törvényhatóságot, holott lényeges kérdésekben a polgári többség túlsúlya biztosítva volt.

Az MSZMP is megfogalmazta községi politikájának irányelveit. Ez rokon vonásokat mutat a KMP irányvonalával, természetesen egy féllegális párt viszonyait tekintve több konkrétumot tartalmaz. E helyt egymástól eltérő vonásaikat nem tárgyaljuk, hiszen kiegészítik egymást és hatnak is egymásra. A gyér számú forrásanyag sem teszi lehetővé ennek részletes elemzését. Az SZDP és a polgári pártokkal való viszonylatukban közösen tárgyalják állásfoglalásukat, tevékenységüket.

Az irányelv hangoztatja, hogy a politikai hatalom meghódításáért küzd és meg akarja szüntetni azt az állapotot is, hogy a közigazgatás az uralkodó osztály érdekeit szolgáló kisegítő szerv legyen.

Minden részletkérdésben vívott küzdelmet a proletariátus felszabadítása egy-egy láncszemének tekinti, a községpolitika e célok szolgálatában áll. Ahol legkisebb kilátás van arra, hogy a dolgozó tömegeken könnyíthet a párt — a harcot felveszi.

Elítéli az olyan politikát, mely olyan illúziót kelthet, hogy a *helyi közigazgatás intézményeivel és reformokkal meg lehet váltani a dolgozó népet*, de az olyat is, mely elutasítja az olyan lehetőségeket, melyet a munkásság érdekében álló községpolitika jelent, állapítja meg az irányelvek bevezető része.³⁴

A továbbiakban a legszélesebb körű autonómia, a községi választójog kiterjesztése, és birtokos réteg terhére megvalósított teherviselés szerepel az irányelvekben. Az adózás mikéntjeként a bécsi adópolitikát tekinti példának. A lakásépítkezések fokozására a telekértékkadó, a gazdagokat sújtó vigalmi és luxusadó, a nagylakások és cselédek után kivetendő adó, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A közösséget szolgáló üzemek községiítését követeli az irányelv. A magánvállalatoknak is például szolgáljanak ezek az üzemek bér- és szociális politika szempontjából, azonkívül a dolgozó rétegeknek tegyék olcsóbbá a szolgáltatásokat, és ne a kapitalista haszonszerzés érvényesüljön ezeknél az üzemeknél.

Az MSZMP-nek sem volt módjában a községpolitikában tevőlegesen részt venni, mert alakulásakor, a törvényhatósági választások idején még kiépített szervezete nem volt, ajánlásokat nem tudott benyújtani, a későbbiek során már megakadályozta tevékenységét a rendőrség állandó zaklatása. Amíg féllegális működésre lehetőség volt, a községpolitika kérdéseit napirenden tartotta. Pl. a párt egyéves évfordulóján körlevelet intézett a pártszervezetekhez, melyben az SZDP városközi tevékenységét, a polgári koalícióval való szövetség gyümölcseit marasztalta el.³⁵

Az SZDP városközi tevékenysége, melyet a blokk részeként folytatott, további jogos bírálatot váltott ki mind a KMP, mind az MSZMP tagsága és vezetői részéről. Bár az SZDP XXIII. pártgyűlésén már a városközi politikában elért kisebb eredményekről beszámolhattak, a fontosabb kérdésekben a blokk fegyelme, vagy méginkább a polgári egységfront érvényesült a munkásérdekekkel szemben.

A pártgyűlési jelentésben már félévi működés alapján is beszámolhattak pl. 1200 lakás megépítésének elhatározásáról, a villamosjegyek árának mérsék-

³⁴ Párttört. Arch. 678. f. 28. ö. e.

³⁵ Uo. 18. ö. e. 6. l.

léséről, a munkanélküliek egyszeri 6 milliárd K-s segély megszavazásáról, a polgári iskola tandíjmentesség kiterjesztéséről.³⁶

A fontosabb kérdésekben, mint pl. az ostende-i egyezmény elfogadása során, melyben a főváros kiegyezett a külföldi kölcsönök folyósítóival, a 20 millió dolláros külföldi kölcsön felvétele esetében az SZDP legfeljebb rész kérdésekben hangoztatott ellenvéleményt, lényegében a polgári frontot támogatta szavazataival.

A KMP már erről az egyéves működésről is megállapította, hogy a munkás-tömegek, kiket megnyomorított az ellenforradalmi várospolitika, az SZDP-ben is megváltót láttak, de nem osztályharcos községi politikát kaptak. A Népszava 1926. május 6-i számában „ezernyi szürke, újdonság ingerével nem ható eredményre” hivatkozott, melyek a főkérdésekben nem láthatók, mint a KMP folyóirata megállapította. Az SZDP városközi főkövetelése, mint a fővárosi beruházási program és a pénzügyi egyensúly helyreállítása, a munkásság üdvözlésével találkozna, ha ennek terheit a vagyonos osztály viselné, és nem általában a lakosság. A külföldi kölcsön terhei, a pénzügyi egyensúly, melyeknek érdekében a kereseti adót 2⁰/₀-kal emelték, viszont a községi pótagót, mely a tehetősebb rétegek adófajtája volt, 10⁰/₀-kal csökkentették, a közüzemek által befizetendő nyereség, a kispénzű munkás és alkalmazotti kategóriákat sújtja, állapította meg a kommunista folyóirat. Ezekben a kérdésekben az SZDP-t a polgári többség vagy egyszerűen leszavazta, vagy a szociáldemokrata törvényhatósági bizottsági tagok rész kérdésekben való ellenvéleményük hangoztatása mellett maguk is megszavazták e határozatokat. Jogos iróniával idézte az Új Március cikke Wolff Károly azon kijelentését, hogy „közelebb jutott egymáshoz a közgyűlés két szélső szárnya, mert megismerték egymást”.³⁷

Ha az SZDP törvényhatósági frakciója állandóan megváltoztatását, és fellépett a panamák, harácsolások, visszaélések ellen, *fontos kérdésekben még látszat-eredményeket sem sikerült elérnie*. Visszaszavazta a közgyűlés a munkanélküli segély bevezetését, a telekértékkadó visszaállítását, és amit az SZDP javaslatára kisebb-nagyobb egyezkedések és engedmények árán elfogadott, mint pl. a húsfélék fogyasztási adójának törlését, azt pedig a felügyeletet gyakorló belügyminiszter utasította vissza. A polgármester-választás kudarca és hasonló események hozzájárultak, hogy a blokk felbomlott és az SZDP egyedül maradt bizonyos munkáskövetelések hangoztatásával, mint Büchler József a városközi tevékenységet méltatva megjegyezte. Ő is vérszegény eredményekre hivatkozott és megállapította, hogy a nagytőke képviselői kormánytámogatók lettek, ha bizonyos kérdésekben azonos nézeteket vallanak is, valójában polgári egység van az SZDP-vel szemben.³⁸

A demokraták és liberálisok csoportjait klikk érdekeltségek irányítják és Gál Jenő—Bedő Mór azon keseregnek, miért nem inkább Ripkákékkal működtek együtt, így a városközi stallumok felosztásánál jobban jártak volna, mint a szociáldemokratákkal. A nagy fogadkozások, hogy együttesen buktatják meg a kurzus városközi uralmát — már szó sincs, állapította meg az MSZMP párt-szervezeteknek szétküldött körlevele. A körlevél szerint a szocdemeknek le kellene vonni a tanulságot, az egységfronttal megvalósított proletár községi-

³⁶ A magyarországi Szociáldemokrata Párt 1925. évi dec. hó 25—26—27. napjain Budapesten megtartott XXIII. pártgyűlésének jegyzőkönyve. Bp. 1926. 32—4. l.

³⁷ Új Március 1926. 5. sz. 304—10. l.

³⁸ Büchler József: Egy év Budapest életéből. Szocializmus 1928. nov. 401—5. l.

politikára kellene áttérniük.³⁹ Az MSZMP az egységfront megteremtése érdekében írt levelében, melyet az SZDP-nek címzett, javasolta, hogy a szociáldemokraták lépjenek ki a városközi blokkból, követeljék a képviselőtestület feloszlatását, új választás kiírását és munkásblokkot létesítve alakítsák ki a proletár községgpolitikát. A felhívás közölte, hogy kezdetben egy minimális program alapján megvalósíthatónak tartja a munkásblokk létrehozását a két párt között.⁴⁰ Ez elsősorban az SZDP magatartása miatt nem valósulhatott meg, azonkívül a rendőrségi akciók miatt az MSZMP eddigi féllegális működése is mind nehezebb lett, majd meg is szűnt.

Az SZDP folytatta városközi tevékenységét, mely a kialakult polgári többség ellenére is felmutathatott egy-egy várospolitikai eredményt. A „hontalanok”, az utódállamokból származóknál az állampolgári jogok elfogadtatása, a forradalmi magatartásuk miatt elbocsátott fővárosi alkalmazottak, főleg tanerők elbocsátásának felülvizsgálata és szociális, egészségügyi területen elért eredményei, mint az iskolaorvosi hálózat megvalósítása, a gyermeknyaralás kiterjesztése a munkástömegek érdekében tett pozitív tevékenység. Az MSZMP megszűnése után a KMP egyedül folytatta ezen tevékenység bírálatát és leleplezte a vezetők számtalan megalkuvását vagy felemás, sokszor csak látszateredményeit az SZDP városközi tevékenységének. Rámutatott arra, hogy az önkormányzat védelmében egy gyékényen árulnak a szélsőjobboldali Milotayval.⁴¹

Tisztújításoknál, tisztségviselők választása esetében némely esetben még Wolffékkal is közös nevezőre jutottak, mint az alpolgármester-választás során. „A paktumpolitika tövises útja a Városházán”, amint a KMP illegális lapja aposztrófálta az eseményt. A Népszavának igazat adva megjegyezte a lap „két csoport marakodásáról volt szó, és nem a reakció és haladás összeütközéséről, de ez miért nem jutott a Népszavának eszébe 1925-ben.”⁴²

Az 1920-as évek végén egyre kevesebb kritikával találkozunk a magyar kommunista sajtóban. Egyrészt világosan látszott, hogy a Városházán még kevésbé megalkuvó módon sem lehet a munkásosztály érdekében álló várospolitikát folytatni, másrészt a KMP-ban is tért hódított az aprómunka lebecsülése.

A szektás politikai irányvonal megerősödésével a 20-as évek közepén megfogalmazott községgpolitikai irányvonalat opportunusnak tartotta a párt akkori vezetése. A tömegagitáció e fontos területének, a munkásosztály napi követeléséért való harcnak hátat fordított a párt. Az illegális párt viszonyai nem tették lehetővé, hogy a gyakorlati munka során helyesbítést nyerjenek a szektás politika hibái, ugyanakkor az SZDP tevékenysége jogos bírálatra ösztökélte a KMP akkori vezetését. Helyesen állapította meg a párt, hogy a legális tevékenységnek ez az elhanyagolása, a dolgozó tömegek problémáinak elhanyagolását jelentette. Egytúal helyesen leleplezte az SZDP-nek olyan ábrándjait, hogy az önkormányzatokban való többség alapvetően megváltoztatja a dolgozó tömegek helyzetét.⁴³

A túlsúlyra került szektás politika ellenére az SZDP tevékenységének bírálatával kialakultak a kommunista várospolitika elemei hazánkban is.

³⁹ Felbomlott a városközi blokk! 1926. nov. Párttört. Int. Arch. 678. f. 18. ö. e. 49. l.

⁴⁰ Uo. 55—56. l.

⁴¹ Új Március 1927. 5. sz. 230—32. l.

⁴² Kommunista 1929. 15. sz. 5. l.

⁴³ Új Március 1930. okt. nov. 449—54. l.

Die ungarischen Sozialdemokraten begannen verhältnismäßig spät, sich mit gemeindepolitischen Fragen zu beschäftigen. In dem Programm des Jahres 1903 werden schon gemeindepolitische Fragen erwähnt. Das erste Mal erscheint auf der 1910 abgehaltenen XVII. Parteiversammlung die Gemeindepolitik als selbständiger Tagesordnungspunkt. Der Kongreß bezeichnete in seinen Beschlüssen schon die wichtigsten Aufgaben der ungarischen Arbeiterbewegung. Unter anderen Punkten auch die Aufhebung der Position des Obergespans und des Oberbürgermeisters, weil diese Würdenträger die Vertrauensmänner der Regierung waren, und über sie der Einfluß der Regierung zur Geltung kam. Außerdem forderte der Virilismus die Liquidierung der Vertretung der bedeutendsten Steuerzahler in den Kommissionen der Gesetzesbehörde, die Verwirklichung einer möglichst vollständigen Selbstregierung, die Abschaffung des Kodifikationsgesetzes, weil dieses Gesetz von vornherein die Teilnahme der Vertreter der Arbeiterschaft an der örtlichen Verwaltung unmöglich mache.

In den Verhältnissen des ersten Weltkrieges machte die Bestimmung der Gemeindepolitik keine weiteren Fortschritte, im Zeitabschnitt der Revolutionen wiederum gelangten andere Fragen, wie der Klassenkampf und die Machtfrage, eher in den Vordergrund. Zur Zeit der Räterepublik, im Verlaufe des Besitzes der Macht ging die Arbeiterschaft in vielen Fragen der Gemeindepolitik über das Ziel hinaus; Zur Ausarbeitung der weiteren Aufgaben aber kam es infolge Zeitmangels und des Kampfes um Leben oder Tod der Arbeiterschaft nicht mehr.

Mit der Machtübernahme des konterrevolutionären Systems wurde die Frage der Gemeindepolitik wiederum aufgeworfen, jedoch unter anderen Umständen. Einer der wichtigsten Tätigkeitsbereiche der SDP wurde die Gemeindepolitik, vor allen die Budapester Gemeindepolitik. Die Kommunisten dagegen konnten infolge ihrer Emigration und illegaler Umstände sich unmittelbar nicht mit gemeindepolitischen Aufgaben beschäftigen. Sie drückten ihren Standpunkt hauptsächlich in der Form der Kritik an der Gemeindepolitik der SDP aus und versuchten diese im Geist des Klassenkampfes zu beeinflussen. Mit der Abspaltung des linken Flügels der SDP und der Entstehung der USAP zeigten sich die Ergebnisse dieses damals eingeschlagenen Weges.

Auf der XXIV. Parteiversammlung der SDP Ende 1922 spielte die Gemeindepolitik wieder eine Rolle. Damals wurden die Beschlüsse über die Ausarbeitung eines gemeindepolitischen Programms gefaßt. Auch sollten die Sozialdemokraten an kommunalpolitischen Aufgaben tätig mitwirken und auf jeder Ebene in den Kommissionen der Gesetzesbehörden und in den Vertretungskörperschaften teilnehmen.

Ende 1923 arbeite die SDP ihr Programm der Kommunalpolitik aus. József Büchler, späterer Sekretär der hauptstädtischen Fraktion der Partei, stellte es zur Diskussion, die sich über mehrere Monate hinstreckte. Dann wurde im Frühling 1924 auf der Parteiversammlung das SDP-Programm zur Kommunalpolitik angenommen.

Das Programm setzte die Aufgaben auf kommunalpolitischem Gebiete fest. In seinem Geiste nahmen die Sozialdemokraten hauptsächlich in Budapest und seiner Umgebung an kommunalpolitischen Aufgaben teil. 1925 wurden die Wahlen für den Munizipalrat der Hauptstadt Budapest abgehalten, an denen die Sozialdemokraten gemeinsam mit der bürgerlichen Opposition teilnahmen. Ihre geringe Mehrheit konnte die Rechte aber nur aufgrund der Kommissionsmitglieder erlangen, die nach hauptstädtischem Gesetz ihren Platz erhielten, ohne gewählt zu werden.

Wenn auch nicht konsequent, so vertraten doch die Sozialdemokraten in den verschiedenen Körperschaften zur Selbstverwaltung im Interesse der Arbeiter der Hauptstadt und ihrer Umgebung. Ihr Programm ist das erste Arbeiterkommunalprogramm in Ungarn, enthält zugleich aber auch viele kleinbürgerliche Züge.

Das Hauptproblem des SDP es, daß sie auf Umständen des Kapitalismus aufbaute und nicht bestimmte, wo ihr Platz sei und wie weit die Rolle der Kommunalpolitik gehen sollte. Die Kommunisten kritisierten in diesem Programm am meisten, daß die Rolle der Kommunalpolitik im Klassenkampf nicht sichtbar gemacht wurde. Darüberhinaus hätten sie die Wichtigkeit ihrer erzieherischen Rolle gegenüber der Arbeiterschaft nicht erkannt. Weiter wandten sie ein, daß das Programm nicht mitteile, für welche Phase des Klassenkampfes es gültig sei. Damit sei aber die kommunalpolitische Tätigkeit gleichermaßen auf sich selbst beschränkt. Auch die praktische Tätigkeit der Sozialdemokraten bedachten sie mit scharfer Kritik: sie wiesen wegen Bündnis mit der bürgerlichen Opposition, das Bündnis mit der USAP ab. Dabei spielte auch zugleich die Verstärkung der sektiererischen Ansicht eine Rolle, die Ende der zwanziger Jahre immer stärker wird.

Die aufgrund des Programms durchgeführte kommunalpolitische Tätigkeit kann sich viele kleine positive Ergebnisse zuschreiben, wenn es auch in dem System der Konterrevolution zur Verwirklichung seiner Hauptforderungen nicht kommen konnte.

Felelős kiadó: A Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója

Készült az NPI nyomdaüzemében, Budapest — F. v.: Mátrai Emil
3375-74 — Példányszám: 1000 — Terjedelem: 45,15 A/5 ív

gobelinek kérdéseit vizsgálja. Morvay Endre a XVIII. században Buda és Pest között működő repülő híd működését rekonstruálta, Felhő Ibolya pedig azt vizsgálta, hogy milyen szerepe volt Budának a XVIII. század folyamán a tárnoki városok között. Gál Éva a Krisztina-város topográfiáját dolgozta fel az 1770-es évektől a XIX. század közepéig, Bibó István, Cifka Péterné és Komárik Dénes pedig új adatokat közöltek a XIX. század első felének pesti művészettörténetéhez. Bácskai Vera Pest társadalmi és politikai arculatát rajzolta meg 1848-ban, Spira György pedig Pest szerepével foglalkozott a 48-as forradalom szeptemberi fordulatának kezdetén. Vörös Károly az előzetes kötetekben már közölt társadalomtörténeti tanulmányait folytatta, megvizsgálván Budapest legnagyobb adófizetőit 1888-ban. Rózsa Miklós az Auguszt család történetét írta meg, Tóth Imre pedig az Elzett gyár történetét dolgozta fel. Tarjányi Sándor folytatta a Horthy-korszakbeli várostörténeti kutatásai eredményeinek a közlését, feldolgozva a szociáldemokrata községpolitikai programot és annak kommunista bírálatát.

